

Мельниченко О.В.

*професор кафедри економіки підприємства,
обліку та аудиту*

*Черкаський національний університет імені
Богдана Хмельницького*

ОЦІНКА ФІНАНСОВОЇ БЕЗПЕКИ ПІДПРИЄМСТВ НА ОСНОВІ ПРИНЦИПІВ ПОВЕДІНКОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Фінансова безпека на різних рівнях соціально-економічних відносин в сучасному суспільстві сформувалась як окремий напрям досліджень. Вона, як складова економічної безпеки в першу чергу привертає увагу науковців-економістів, які, однак, різні за фахом, тому по-різному розглядають її у своїх дослідженнях: як стан, як процес або як властивість певної економічної системи.

Поняття «фінансова безпека» як самостійний об'єкт управління підприємством досліджується науковцями й фахівцями в галузі менеджменту чи фінансів ґрунтовно й фахово, натомість досліджень щодо методики її оцінки у літературі недостатньо. Рекомендації щодо її аналізу й управління нею зводяться до «необхідності використання системи показників, індикаторів, застосування індикаторного методу» тощо. При цьому в кращому випадку надається перелік таких показників, які абсолютно співпадають з показниками економічного аналізу для оцінки фінансового стану підприємства, а в гіршому надаються лише такі голослівні «рекомендації» з управління чи оцінки фінансової безпеки підприємства.

Більшість науковців досліджує це багатовимірне поняття з позиції «своїї» науки: фінансисти з позиції фінансів, макроекономісти – з макроекономіки тощо. Фінансові ж рішення не завжди приймаються виключно на основі емпіричних даних чи виключно фінансових індикаторів, що свідчать про стан фінансової безпеки, або на основі відомостей про процеси, що забезпечують мінімізацію ризиків втрати достатнього її рівня.

Для прийняття об'єктивно оптимальних рішень, наприклад, щодо інвестування, стейкхолдерам необхідно було б оцінити значні масиви інформації для оцінки фінансового стану підприємства, та величезні обсяги даних для визначення рівня його фінансової безпеки. При цьому, скажімо, в банках, які спільно з платіжними системами працюють цілодобово, відповідні показники змінюються практично щосекунди 24 години на добу, після кожної транзакції кожного клієнта, і вивчення стану фінансової установи не має фактично сенсу, оскільки поки дані обробляються, значна їх частина стає неактуальною. Також на підприємствах іншого типу, якщо аналіз проводиться, наприклад, в день пікових виплат за зобов'язаннями, то показники рівня фінансової стабільності можуть суттєво відрізнитись від тих, які б дозволили оцінити рівень фінансової безпеки як високий.

Ураховуючи необхідність дослідження також зовнішнього середовища підприємства для визначення рівня його фінансової безпеки, з таким завданням міг

би впоратись лише штучний інтелект з надпотужними обчислювальними можливостями, який би більш-менш узагальнену інформацію передавав людині для прийняття рішень. Проте, і в цьому випадку рішення приймалися би неоптимальні, оскільки з одного боку, як зазначалось, до моменту прийняття рішень ситуація зміниться, а з другого боку збільшення кількості обробленої інформації не може однозначно свідчити про якість прийнятих на її основі рішень.

Фінансові показники та проведений їх аналіз не дає об'єктивного відображення рівня фінансової безпеки підприємства, хоч їх врахування і важливе при оцінці фінансової безпеки. З іншого боку рішення, що приймаються стейкхолдерами, базуються на відчуттях рівня фінансової безпеки, і її індикатори мають при цьому лише дуже опосередкований вплив. При цьому таке відчуття формується завдяки безперервній участі стейкхолдера у операційній діяльності, постійному моніторингу фінансових показників, вивченню актуальних підходів до управління підприємствами, дослідженню змін в оточуючому середовищі, кон'юнктури ринку тощо.

Отже, яким би чином не оцінювалась інформація про стан фінансової безпеки підприємства рішення, прийняті на основі такої оцінки, не призведуть до об'єктивно оптимальних результатів. Тому слід розробити концепцію, яка б, по-перше, була здатна представити реальний рівень фінансової безпеки підприємства, по-друге, дозволяла б оцінювати не лише економічну сутність фінансової безпеки, а її природу та комплексне бачення сутності. Така концепція має базуватись з одного боку на об'єктивних фінансових показниках, з другого враховувати особливості прийняття рішень відповідними особами на основі їх суджень про підприємство.

Рівень фінансової безпеки підприємства в кінцевому підсумку визначається всього двома рівнями «достатньо високий» та «недостатньо високий» в окремих ситуаціях при прийнятті конкретних рішень. І цей рівень визначає група осіб або одна людина, на яку покладено на підприємстві такі повноваження. Так, можна, використовуючи різні методики, визначити рівень фінансової безпеки підприємства певним цифровим значенням, наприклад, із використанням інтегрального показника або групи показників, коефіцієнтів, індикаторів. При цьому ці показники і їх нормативні значення можуть бути ретельно обґрунтовані, однак, особи, що приймають рішення лише візьмуть їх до уваги, а не приймуть однозначно як догму.

Таким чином, найважливішим питанням стає саме формулювання запиту до осіб, що приймають рішення, і обґрунтування їх наслідків.

Зрозуміло, що відчуття експертами рівня цього важливого показника не можливо сформувати лише на основі їх навіть значного досвіду, а слід брати до уваги дані об'єктивного контролю підприємства на основі його фінансової, управлінської та іншої звітності – тих показників та індикаторів, які відображають стан фінансової безпеки за певний (адекватний) період його функціонування.

При цьому ключовим буде питання, хто і з якою метою проводить оцінку фінансової безпеки підприємства. Саме від поставлених цілей, завдань, а також від їх формулювань буде залежати остаточне рішення експертів щодо визначення рівня фінансової безпеки. Це пов'язано із когнітивними обмеженнями кожного учасника експертної групи.

Так, змодельймо ситуацію, коли рівень фінансової безпеки визначається групою експертів, до складу яких входять власники підприємства. При цьому від прийнятого рішення залежить можливість інвестиції в новий напрям бізнесу, який, як очікується, принесе власникам більший на 100% прибуток або інвестиції не окупляться, що також може відбуватися. Враховуючи ефект ендаутмента, є висока ймовірність того, що експерти оцінять рівень фінансової безпеки як недостатньо високий, щоб ризикувати, оскільки інвестиції можуть не повернутись. В пріоритеті стає принцип уникнення збитків.

Таке рішення стейкхолдерів підкріплюватиметься також моделлю міжчасового вибору – моделлю дисконтованої корисності, адже, дійсно, споживання зараз важливіше, ніж потім. І інвестувати ресурси (відмовлятися від них зараз), щоб отримати (можливо) в майбутньому нехай навіть і більшу кількість благ виглядає для пересічної людини малопривабливим. При цьому практично кожній людині притаманний евристичний спосіб мислення, коли для вирішення певних завдань на думку спадають приклади й докази, які найчастіше зустрічались цій людині, та інші когнітивні викривлення.

Найпростішим способом вирішити таку проблему було б увести до складу експертної групи людей, котрі б принаймні не залежали від ефекту ендаутмента, тобто не мали б відчуття втрати при прийнятті нераціонального рішення, яке могло б призвести до втрат чи збитків. Такий підхід передбачав би залучення на платній основі консультантів, що дозволяють собі не всі підприємства: одні з фінансових міркувань, інші через надмірну самовпевненість менеджменту. Важливо, однак, пам'ятати про принцип «погляду зсередини» та «погляду ззовні», уведений Данієлом Канеманом, коли експерти приймають рішення на основі двох відхилень: сміливий прогноз або обережний вибір. Перше, коли вони оцінюють проблему з позиції члена команди, стейкхолдера, власника чи управлінця й обмежені цілою низкою когнітивних викривлень, а другий – з позиції зовнішнього незалежного експерта, з урахуванням іншого досвіду, прикладів, поглядів. За умови використання різних необхідних відомостей, компетенції експерта «погляд ззовні» буде більш об'єктивним.

Список використаних джерел.

1. Bochulia, T., & Melnychenko, O. (2019). Accounting and analytical provision of management in the times of information thinking. *European Cooperation*, 1(41), 52-64. <https://doi.org/10.32070/ec.v1i41.21>.
2. Bochulia, T., & Yancheva, I. (2017). Scenario maps of management as effective concept for sustainable development of enterprise. *European Cooperation*, 8(27), 44 – 52.
3. Girchenko, T., & Kossmann, R. (2016). Implementation and development of digital marketing in modern banking business. *European Cooperation*, 12(19), 68 – 85.
4. Melnychenko, O., & Hartinger, R. (2017). Role of blockchain technology in accounting and auditing. *European Cooperation*, 9(28), 27 – 34.
5. Melnychenko, O. V. (2015). Application of Methods of the Waiting Line Theory in Economic Analysis of Operations with Electronic Money. *THE PROBLEMS OF ECONOMY*, 1, 274 – 279. ISSN 2222-0712.

6. Thaler, R. H. (2015). *Misbehaving: The Making of Behavioral Economics*. New York: W. W. Norton.